

UN STUDIU MONOGRAFIC INEDIT

Aliona GRATI.
REGELE MIHAI ȘI BASARABIA.
O POVESTE UITATĂ DE NEUITAT.
 București: Eikon, 2021. 313 p.

Este vorba de monografia „Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat” elaborată de Aliona Grati, dr.hab., prof.univ. În acest studiu autoarea a ridicat probleme importante ale istoriei relativ recente a românilor, și anume: rolul monarhiei în modernizarea României, guvernarea regelui Mihai, imaginea acestuia în memoria basarabenilor, atitudinea regelui Mihai față de politicile URSS în Basarabia cotoșită (deportările populației în Siberia), dar și față de poziția conducerii Statului Republica Moldova.

Monografia este structurată după cum urmează: „În loc de Introducere” (p.9-28), trei capitole – „I. Vizitele lui Mihai în Basarabia” (p.29-164), „II. Mihailiada basarabenilor” (p.165-202), „III. Regele Mihai despre Basarabia” (p.203-224), după care urmează compartimentul „Cum trece un rege în poveste” (p.225-236) și „Povestea în imagini” (p.237-276). Lucrarea finalizează cu *Note și referințe bibliografice* (p.277-310) și cu *Mulțumirile* autoarei adresate celor care au ajutat-o la elaborarea acestui proiect.

Pe parcursul cărții autoarea „consemnează fapte” (p.19) fără să expună numeroasele controverse legate de viața privată și politicile de stat ale regilor Carol al II-lea și Mihai I ai României. Chiar în primele pagini ale volumului dna Aliona Grati recunoaște că în copilărie a citit povești cu țari și țarine, prințese și prinți nobili „cultivați și plini de șarm irezistibil” (p.11). „În copilărie, – scrie autoarea, – găseam în figurile de împărați idealul părintelui virtuos, de adânc respect, orânduindu-și regatul și locuitorii lui cu prudență și bunătate, iar prinții ocupau arealul tinerilor războinici și curajoși, gata oricând să ia apărarea celor aflați la ananghie; basmele românești cu mitologia lor etică ne procură repertoriul unor împărați bogați și puternici, oameni de treabă și frumoși, înțelepți și drepți, cucernici și luminați, dedicați popoarelor lor.” (p.13). Această imagine fantezistă a monarhilor din povești a fost extrapolată asupra personalității regelui Mihai, de care a fost preocupată dna Aliona Grati. De mai multe ori autoarea nu a ratat ocazia să-l prezinte pe Mihai asemenea unui erou din poveștile copilăriei sale. De exemplu: „Mihai a fost un copil foarte frumos, cu păr bălai, ten alb, gură desăvârșită și ochi de culoarea unui minunat albastru deschis” (p.47). Sau: „...Principele se făcuse într-adevăr un tânăr chipeș care atrăgea atenția prin ținuta sa distinsă și zveltă. Era timpul când începea să-și ia culoarea de tânăr domn cu un farmec irezistibil, bine legat și moștenind statura faimosului său bunic, regele Constantin I al Greciei, arăta, la rândul lui, ca un erou al Eladei” (p.95).

În primul capitol au fost prezentate pagini din viața părinților lui Mihai, a regelui Carol al II-lea și a reginei Elena, din copilăria lui Mihai, despre vizitele lui Mihai în Basarabia, prima fiind în iunie 1935 (p.55 și urm.), după care au urmat altele, inclusiv cele din anii războiului germano-sovietic (1941-1945) – perioadă importantă în istoria românilor, Mihai fiind rege al acestora. Astfel, Mihai a fost alături de tatăl său, Carol al II-lea, în vizita acestuia la Chișinău la 6 ianuarie 1940, de Bobotează. Autoarea expune cu lux de amănunte acea prezență a regelui Carol al II-lea, într-adevăr importantă pentru basarabeni, și citează din *Însemnările zilnice* ale lui Carol al II-lea, cele scrise de rege despre acea zi. Regelui i se făcuse frig, mai ales la picioare și el a decis să meargă la Cercul militar pe jos, ceea ce „a stârnit entuziasmul publicului”. Însă Carol al II-lea a omis să menționeze în jurnalul său o promisiune făcută basarabenilor. A fost vorba de îngrijorarea generalizată că URSS va agresa România. Această stare de frică i-au exprimat-o și reprezentanții minorităților etnice aflați la Cercul militar – germani, ucraineni și ruși. Carol al II-lea, citat de Aliona Grati, a fixat pentru eternitate:

„Aceștia din urmă [rușii; cuvinte – A. P.] foarte frumoase și foarte importante, ei spunând că sunt absolut loiali țării și că sunt gata s-o apere în orice împrejurare. Rusul a făcut aluzie și la acei fără țară cărora le-am dat azil” (p.93-94). Rușii din România stabiliți în Basarabia erau persoane refugiate din URSS, cărora bolșevicii le-au sechestrat averile, le-au distrus viața, forțându-i să plece din patria lor. România le-a oferit condiții de viață bune. Iată de ce promisiunile acelor ruși de a apăra România în orice împrejurări au fost sincere și trebuiau luate în serios de suveranul României. Pe drum spre Cercul militar, fiind aclamat de populația de pe stradă, Carol al II-lea a declarat că „nici o brazdă din trupul țării nu va fi cedată”. Dar regele Carol al II-lea nu s-a ținut de cuvânt: la doar șase luni de la promisiunea făcută public el a cedat ocupantului sovietic Basarabia, dar și nordul Bucovinei și Ținutul Herța. Timp de un an, iunie 1940 – iunie 1941, enkavediștii au masacrat rușii antisovietici din teritoriile ocupate și au deportat din numita RSS Moldovenească în Siberia gospodarii satelor noastre, bărbați care și-au găsit moartea în lagărul de la Ivdel.

Scuzați, încă o dată: ce știa Carol al II-lea, cel mai informat om al României, în ianuarie 1940 referitor la securitatea țării? În august 1939 Germania și URSS au semnat un Tratat de neagresiune, publicat în presă. Atunci nimeni nu știa că rușii și germanii au semnat și Protocolul adițional secret prin care au împărțit între ei Europa de Est. Cotropirea comună sovieto-germană a Poloniei și retragerea trupelor sovietice și germane până la anumite linii de demarcație dădeau de înțeles că între puterile ocupante erau niște înțelegeri secrete. În ianuarie 1940 mai continua războiul agresiv al URSS împotriva Finlandei, pretextul începerii războiului fiind trecerea „prea aproape” a frontierei Finlandei lângă Leningrad. Ambasadorul Germaniei la București i-a atras atenția lui Carol al II-lea: „Deoarece orașul Odesa nu poate fi mutat, s-ar putea modifica frontiera româno-sovietică” (citez din memorie). Atât a putut spune Wilhelm Fabricius. Fiind în Basarabia, în ianuarie 1940, Carol al II-lea nu a inspectat linia de întărituri, construită de-a lungul Nistrului, linie care îi purta numele, nu a luat în serios avertizările exprimate privind o agresiune a URSS împotriva României. Comportamentul lui Carol al II-lea în zilele în care a fost primit ultimatumul sovietic este cunoscut, chiar suveranul României scriind în *Notele zilnice* despre asta. Apropos, a fost tocmai ziua când Mihai a absolvit liceul și tată-său a organizat un banchet cu acest prilej. În fine, Basarabia, nordul Bucovinei, iar mai târziu și Ținutul Herța au fost cedate fără lupte. Și aici apare ca firească întrebarea: care este rostul armatei într-o țară independentă? Nu este oare acela de a apăra frontierele statului? Și fie ce-o fi! Care a fost rostul construirii „Liniei Carol al II-lea” de-a lungul Nistrului? Mai târziu, Carol al II-lea va scrie în același jurnal că-i pare rău că nu a opus rezistență armată. Aceleași sentimente le-a expus și Mihai: „Mai târziu, am descoperit că am putut să rezistăm mai mult. Poate nu un timp îndelungat, dar totuși să rezistăm!” (p.207).

Revenim la conținutul volumului semnat de dna Aliona Grati. Autoarea are dreptate când scrie că regele Carol al II-lea își aranja vizitele în așa fel ca lumea prezentă să rămână uimită de eveniment: „Prezența membrilor familiei regale la Bălți, Chișinău sau oriunde în altă parte a provinciei lăsa în memoria martorilor amintiri de neuitat” (p.65). Ceea ce este adevărat. Astfel de cazuri nu sunt uitate. Autoarea a publicat amintirile mai multor persoane care îi văzuse pe regii României.

Autoarea monografiei a studiat presa timpului și a cules informații referitoare la regele Mihai. Astfel, în martie 1943, cu susținerea Fundației Culturale „Regele Mihai I”, Regionala Basarabia, și-a reluat activitatea ziarul „Cuvânt moldovenesc. Foaie săptămânală pentru norod” (director fiind L.T. Boga). Săptămânalul a publicat foarte multe informații despre activitatea monarhiei române în acel timp (a se vedea p.121 și urm.), fapte prezentate în monografie și care sunt utile cititorilor.

Dna Aliona Grati prezintă pe larg vizita realizată de regele Mihai pe data de 31 octombrie 1942 la Chișinău, participarea lui la sfințirea Catedralei Mitropolitane „Nașterea Maicii Domnului”, reparată și din contribuția regelui Mihai, la parada organizată cu acest prilej. Apoi, alături de regina-mamă, Mihai a mers la ceremonia de inaugurare a Expoziției „Dezrobirea Basarabiei” și la *Muzeul Satului Basarabean*. În aceeași zi, alături de mareșalul Ion Antonescu, regele Mihai și regina-mamă Elena au participat la dezvelirea *Turnului Dezrobirii Basarabiei*, în preajma satului Ghidighici (p.125 și urm.). Monografia doamnei Aliona Grati include compartimentul „Povestea în imagini” (p.237 și urm.). Este vorba de fotografii de epocă depistate și publicate de autoare. Între imagini sunt și cele ce au immortalizat momentul inaugurării impunătorului monument „Turnul Dezrobirii Basarabiei” (p.262). La construirea Turnului Dezrobirii Basarabiei a lucrat și bunelul patern al autoarei, Nicolae, locuitor al Ghidighiciului (p.132).

Ne-am fi mirat dacă, în 1944, rușii mereu „eliberatori” ar fi păstrat acest monument. Nu, nu a fost să fie! Monumentul a fost distrus. Păcat. Poate este cazul să-l restabilim? Ar fi un omagiu eroilor-eliberatori, mulți

dintre care și-au sacrificat viața în luptele cu ocupantul sovietic pentru eliberarea pământului strămoșesc și aducerea libertății basarabenilor, locuitorilor nordului Bucovinei și ai Ținutului Herța.

Intervin două momente cardinale, legate de regele Mihai: ieșirea României din războiul împotriva URSS, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și detronarea regelui României.

Autoarea monografiei analizează acele momente dramatice pentru România, explică decizia regelui Mihai de a întoarce armele împotriva germanilor și a semna armistițiul cu URSS (care prezenta Coaliția antihitleristă). Nu intrăm în detalii. Totuși, un lucru merită a fi evidențiat. Regele Mihai a restabilit Constituția din 1923, conform căreia avea dreptul să numească și să revoce ministrii (art.88), inclusiv prim-ministrul. Pe data de 23 august 1944 Ion Antonescu a fost înlocuit cu generalul Constantin Sănătescu. Ceea ce a făcut regele Mihai, dar nu avea dreptul s-o facă: i-a arestat pe Ion Antonescu și Mihai Antonescu și i-a dat pe mâna rușilor. Pentru ceea ce a urmat după 23 august 1944 regele Mihai nu poartă nicio vină: sovieticii și-au impus voința cu forța armelor: operațiunea militară Iași-Chișinău a fost una de represalii față de România; Kremlinul a tărgănat cu bună-știință semnarea Armistițiului cu România, timp în care a luat cu japca militari români care nu mai luptau cu rușii. Altfel spus, odată cu intrarea trupelor sovietice în România, Patria noastră și-a pierdut suveranitatea de stat. Chiar dacă monarhia s-a mai păstrat un timp oarecare.

Doamna Aliona Grati scrie despre numita „grevă regală” (21 august 1945 – ianuarie 1946), timp în care regele Mihai nu semna proiectele de legi, redactate de guvernul pro-sovietic, condus de Petru Groza (p.147-148). E nevoie de următoarea precizare: noțiunea „grevă regală” a fost inventată de comuniști ca o poziție ostilă, dar și ilegală, a suveranului, ceea ce este greșit: conform prevederilor Constituției menționate mai sus, suveranul avea dreptul legitim să semneze sau, dimpotrivă – să nu semneze proiecte de legi sau decrete care erau îndreptate împotriva poporului român. Deci, nu a fost o „grevă”, ci un drept legitim asigurat de Constituție.

Detronarea regelui Mihai este un subiect bine abordat de doamna Aliona Grati (p.151 și urm.). Petru Groza l-a amenințat pe Mihai: dacă nu abdică, atunci „o mie de studenți cu viziuni monarhiste vor fi imediat executați pentru că și-au manifestat atașamentul față de tron” (p.151).

Autoarea scrie și despre ultima vizită în Basarabia a regelui Mihai, la 1 iunie 2006, la inaugurarea *Cimitirului Românesc de Onoare* de lângă satul Țiganca. La pag. 267 sunt publicate imagini de la acest eveniment. Pe una dintre ele pe cine vedem? Pe Iurie Roșca, Ion Varta, Vlad Cubreacov... Este adevărat: de multe ori o imagine spune mai mult decât un capitol din carte.

Autoarea monografiei a expus viața și activitatea regelui Mihai al României, atât în calitatea acestuia de suveran al țării, cât și ca simplu cetățean aflat în exil. Sunt adunate memoriile diverselor persoane din Basarabia, care au avut șansa să-l vadă pe suveran, a fost cercetată literatura memorialistică despre regele Mihai, presa timpului, au fost luate în atenție fonduri cu imagini ale timpului etc. Doamna Aliona Grati a încercat să prezinte regalitatea română. Ceea ce a scris domnia sa este adevărat. Evenimentele sunt numite corect: cucerirea Basarabiei, nordului Bucovinei și a Ținutului Herța de către URSS este numită cucerire, autoarea folosește noțiuni ca Prima ocupație sovietică etc.

Dar legat de monarhia română există și altă parte a adevărului, pe care autoarea doar l-a schițat. Cartea recenzată este de real folos persoanelor care vor să cunoască trecutul poporului nostru. Dar „Povestea uitată de neuitat” trebuie completată cu cât mai mult adevăr care nu ar trebui să supere pe nimeni. Comuniștii au făcut foarte rău că au încercat să dea uitării o instituție importantă (poate cea mai importantă într-o monarhie). Dar este bine ca recuperarea trecutului să fie făcută cât mai amplu.

Doamna Aliona Grati a pornit datele problemei de pe un teritoriu literar, nu istoric; interdisciplinaritatea a fost conștientizată de dumneai și a acordat multă atenție aspectului istoric.

Autoarea monografiei a fost interesată de ceea ce au reținut oamenii legat de regele Mihai și a constatat că structura memoriilor lor este cea a basmului cu eroi buni și răi, cu împărați care îi protejează, așa cum au auzit ei din basmele copilăriei. Fabulațiile lor, și ale autoarei – din solidaritate –, sunt explicate prin necesitatea de a fi protejați de cineva mai puternic, de la Dumnezeu dat pe pământ. Fiind specialist de literatură și imaginar, autoarea cărții a analizat simbolurile imaginarii legate de împărați; ea a încercat să explice aceste momente în *Introducere* și în *Concluziile* de la final și a reușit cu brio.

Recomandări: la ediția a doua a cărții ar fi bine de evitat unele greșeli (de ex., Kaganovici, comisar al poporului pentru aviație”, p.92; Lazăr Kaganovici a fost comisar al poporului al căilor ferate; nu a fost împușcat în 1939, ci a trăit 98 de ani, până în 1991 etc.).

De acord cu dna autoare: lumea nu cunoaște suficient de bine regii României, viața și activitatea lor. Este bine să fie elaborate câteva proiecte de cercetare care ar umple acest vid istoriografic. Este bine să se scrie corect și amplu despre politicile promovate de regi atât în interiorul țării, cât și în relațiile cu statele lumii.

Felicitări autoarei!

28 decembrie 2021

PS. La publicarea anunțului despre lansarea monografiei dnei Aliona Grati am primit de la domnul A.R. următorul mesaj:

„Nu cunosc conținutul cărții, dar îmi doresc mult ca să fie cât mai puține elogii gratuite la adresa lui Carol al II-lea și Mihai, fiindcă în acea perioadă nefastă, când a fost destrămată România Mare, începând cu 28 iunie 1940 și terminând cu 23 august 1944, *Casa regală a avut o contribuție esențială la abandonarea și pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilaterului în anul 1940.*

Oricâte povești neuitate am găsi, se cere, mai întâi, să nu uităm că *în urma Declarației regelui Mihai din 23 august 1944, Armata Română a fost decapitată de elita militară formată în perioada interbelică, pierzând peste 160 de mii de ofițeri și ostași, o parte din ei fiind măcelăriți la periferia orașului Bălți.*

Nu mă refer la carte, fiindcă nu am citit-o, dar moda de a elogia și înălbi Casa regală aduce prejudicii adevărului istoric, demnității unui popor dezmembrat și istoriei României. Îmi doresc ca autoarea, care a oferit studii de valoare pentru cultura românească din Basarabia, să se mențină în albia ei firească și să fie cât mai departe de moda din ultimii ani – monarhia salvează România. Fiindcă românii basarabeni și bucovineni cunosc pe propria piele cum i-a „salvat monarhia” în 1940, rămânând și astăzi în afara României”. (Evidențierea cu *italice* fa fost făcută de dl A.R.).

Punctul de vedere exprimat de dl A.R. este împărtășit de multă lume. Tocmai de aceea este nevoie de studierea suplimentară a problemelor legate de rolul monarhiei în România, mai ales în vremurile de tristă amintire (1940, 1944, 1947). Sunt convins că afirmația dlui A.R. „*Casa regală a avut o contribuție esențială la abandonarea și pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilaterului în anul 1940*” este greșită. „Contribuția esențială” a avut-o URSS, înarmată până la dinți, aliată cu Germania nazistă, cu care avea o înțelegere secretă de a cotorpi Basarabia.

În același rând și opinia cum că „*în urma Declarației regelui Mihai din 23 august 1944, Armata Română a fost decapitată de elita militară formată în perioada interbelică*”. În august 1944 România a fost forțată de URSS să întoarcă armele împotriva Germaniei naziste, Armata roșie a invadat teritoriul țării noastre, a arestat militari români, care primise ordin să nu lupte împotriva rușilor. Conducerea de la Moscova și sculele românești ale acesteia se fac responsabile de dezastrul ce a urmat în România după 23 august 1944.

Privind sloganul „Monarhia salvează România”: acesta se referă la situația politică de astăzi din România.

Anatol PETRENCU,
doctor habilitat, profesor universitar,
Membri de onoare al AOȘR